

א. עינויים

העצורים במתקני החקירה בישראל עוברים עינויים. במשך פרקי זמן ממושכים נמנעת מהם שינה רצופה; הם נכבלים באזיקים בתנחות מכאיבות, כשהם יושבים על כיסא נמוך, שרגליו הקדמיות מנוסרות באופן שהכיסא נטוי ומשענתו חותכת אל תוך הגב. את ידי העצור מותחים ואוזקים דרך משענת הכיסא באופן מכאיב המונע כל תנועה. האזיקים עצמם מהודקים עד כדי כאב, פציעה והתנפחות פרקי הידיים. בנוסף לכל אלה, נתון ראשו של העצור בשק מסריח מבד עבה המקשה על הנשימה, ומוסיקה חזקה מושמעת בלי הרף ומטמטמת את החושים. לעתים מתווספת לכל זה גם חשיפה לקור או לחום. בעת החקירה עצמה משתמשים החוקרים בשיטת ה"טלטול" - שיטת עינויים העלולה לגרום לפגיעה מוחית ושבצידה גם סכנת מוות (כפי שקרה במקרהו של עבד-אלצאמד חריזאת). כמו כן עוברים רוב העצירים חקירה בשיטת ה"גמבז" - העצור מאולץ לכרוע בתנוחת צפרדע לפרקי זמן ממושכים, רגליו צמודות זו לזו וידיו אזוקות מאחורי גבו, עד אשר אינו מחזיק מעמד ונופל. דרך נוספת של השימוש ב"גמבז" היא כריעה בתנוחת צפרדע, קפיצות לגובה ירידה לתנוחת צפרדע, קפיצה וחוזר חלילה. בנוסף, נתקל המוקד במקרים של עצורים שנתלו בידיהם מו שבקיר באופן שרגליהם בקושי נוגעות ברצפה; בעצירים שהושבו עם גבם לשולחן, כשהחוקר מותח את ידי העצור אחורה על גבי השולחן ולוחץ את כתפיו כלפי מטה; בעצירים שאולצו לבצע תרגילי התעמלות שונים; במכות, בהשפלות ובאיומים. עורכי הדין של המוקד מצאו לא פעם את העצורים שבורים לחלוטין פיסית ונפשית. באחד המקרים, דיווח עורך הדין כי העצור כמעט שלא חדל לבכות במהלך הפגישה.

ישראל מנסה להצדיק את השימוש בעינויים שיטתיים בטיעון של "פצצה מתקתקת", אולם עד היום לא הצביעה אף על מקרה אחד שעובדותיו מתאימות לטיעון זה. רבים מהמעונים שהמוקד טיפל בעניינם שוחררו או הושמו במעצר מינהלי בתום חקירתם, ולא הוגש נגדם כתב אישום. כמעט תמיד היתה הפוגה בעינויים בסופי שבוע ובחגים, כאשר החוקרים יצאו לחופשה. יתר על כן, הן מבחינה משפטית והן מבחינה מוסרית, הטיעון של "פצצה מתקתקת" מחוסר בסיס. שום מטרה אינה מצדיקה את כל האמצעים, ודאי שלא שימוש בעינויי גוף ונפש כלפי אדם. החוק הישראלי אוסר במפורש על הפעלת כוח בחקירה. האמנה הבינלאומית נגד עינויים ונגד יחס או עונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים, אוסרת על שימוש בעינויים ללא כל יוצא מן הכלל של מצב חירום. בכך היא משקפת טאבו חברתי המעוגן עמוק בתפיסותיה של כל חברה תרבותית.

בשנת 1997 הגיש המוקד לבג"צ עשרים ושמונה עתירות להפסקת עינויים. במרבית המקרים הודיעה המדינה בעקבות הגשת העתירה כי תחדל להשתמש ב"כוח פיסית" נגד העותר. למדינה היתה אמנם פרשנות צרה לשימוש ב"כוח פיסית", אך העינויים הקשים יותר הופסקו. מקרה שונה היה מקרהו של אימן קפישה.

בענייניו של אימן קפישה השתמש השב"כ במלוא סמכותו למנוע מפגש בין העצור לבין עורך דינו. המניעה נמשכה 30 ימים תמימים, ועתירה נגד עינויים של העצור הוגשה עוד בתקופת המניעה. בית המשפט סירב להוציא צו ביניים להפסקת העינויים. כאשר זכה קפישה לביקור ב-5.4.97, נחשפו העינויים להם היה נתון בכל התקופה הזו: קשירה בתנחות מכאיבות, הידוק האזיקים, שק, מוסיקה, מניעת שינה, קור, "גמבז", טלטולים, מכות ותרגילים פיסיים. עוד איימו עליו, כי יעצרו את בני משפחתו כך שישמע אותם צועקים מכאב בעת חקירתם. השב"כ המשיך לנקוט את מקצת האמצעים הללו עד סוף חודש מאי.

ענייניו של קפישה הובא בפני ועדת האו"מ נגד עינויים, שהתכנסה ב-7.5.97 בז'נבה לדון בעניינה של ישראל. לתצהירו של קפישה, שהובא בפני הוועדה בזמן אמת (עורך הדין הורשה לראותו לראשונה בבוקר יום ישיבת הוועדה והתצהיר שגבה נשלח בפקס מיד לג'נבה), היה תפקיד משמעותי במסקנות אליהן הגיעה הוועדה. הוועדה קבעה חד משמעית, כי אמצעי החקירה של השב"כ מהווים עינויים כמשמעותם באמנת האו"מ. הוועדה קבעה עוד, כי ישראל מנועה מלהעלות טענות של בטחון המדינה להצדקת עינויים אלו.

בנוסף, הוציאה אמנסטי קריאה לפעולה דחופה בענייניו של קפישה, ובעקבותיה הוצפו הרשויות הישראליות בעשרות מכתבים מרחבי העולם. הפרשה זכתה גם לסיקור נרחב בעיתונות (בעיקר בחו"ל), והעלתה שוב לכותרות את סוגיית העינויים בידי השב"כ.

ראוי לציין כי הגינוי שגינתה הוועדה את השימוש בעינויים בישראל, כמעט שלא נזכר באמצעי התקשורת בישראל.

התקדמות אחרת נוגעת לדין וחשבון שנדרשת המדינה לתת לבית המשפט על שיטות החקירה של השב"כ. בעבר, בתשובות לעתירות שהוגשו ע"י המוקד, התעלמה המדינה מהטענות בנוגע לכבילה בתנחות מכאיבות, והסתפקה באמירה שהכבילה (כמו גם השק והמוסיקה) אינם אמצעי חקירה אלא נועדו לשמור על בטחון מתקן החקירות ולמנוע תקשורת בין העצורים. כעת, מודה המדינה בקשירה בתנחות "בלתי נוחות" כאמצעי חקירה, ומצדיקה את השיטה בהגנת הצורך (שגם לשיטת המדינה אינה מתקימת במקריהם של כל הנחקרים). ייתכן שיש בכך משום צעד ראשוני לחשיפת השקרים של השב"כ ולצמצום מסוים בחלק משיטות העינויים.

בפני בית המשפט הגבוה לצדק תלויה שורה ארוכה של עתירות שהגיש המוקד להגנת הפרט בשם של עצורים, אשר עונו ע"י השב"כ, ומאז הגשת העתירות נסתיימה חקירתם. חלקם שוחררו, חלקם הושמו במעצר מינהלי ונגד חלקם הוגשו כתבי אישום. בנוסף, תלויות ועומדות עתירותיהם של עורכי דין וארגוני זכויות אדם נוספים. עד היום היתה נטייתו של בית המשפט להתחמק מהכרעה עקרונית בנושא העינויים. החלטות בצווי ביניים נוסחו כמעט תמיד - גם כאשר היתה להן השפעה ברורה על מצבו המידי של הנחקר הספציפי -

בלשון עמומה ותוך הדגשה, שהשופטים לא נכנסו לעובי הקורה. עתירות רבות נדחו כ"לא אקטואליות" לאחר שחקירת העותר נסתיימה. בעתירות אחרות לא נקבע מועד לדיון. בראשית 1998 נסתמן שינוי במגמה. שתי עתירות של הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נקבעו לדיון בהרכב של תשעה שופטים, מתוך כוונה מוצהרת להגיע להכרעה עקרונית. לדיון בעתירות אלו צורפו עתירות תלויות ועומדות נוספות - לרבות עתירתו של עצור (אשר שוחרר בינתיים) ושל המוקד להגנת הפרט. המועד לדיון בעתירות טרם נקבע.

בנוסף לעתירות לבג"צ להפסקתם של עינויים, עתר המוקד לחשיפת פירוט מלא של העינויים שעברו עצורים, וזאת במסגרת ההליכים הפליליים שננקטו נגדם. המוקד גם עוסק בבדיקתם של עצורים ששוחררו, כדי לברר את ההשפעות ארוכות הטווח של העינויים. עתירת המוקד להעמדה לדין של חוקרי השב"כ האחראים למותו של עבד-אל-צאמד חריזאת, עודנה תלויה ועומדת.

תנאי מעצר

תקופות המעצר של פלסטינים העצורים בידי ישראל נקבעות ע"פ החקיקה הצבאית בשטחים (להוציא אותם עצורים שהם תושבי מזרח ירושלים). עם זאת, תנאי המעצר נקבעים ע"י החוק הישראלי. בחודש מאי 1997 נכנס בישראל לתוקף חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים) תשנ"ו-1996. חוק זה קובע, בין היתר, תנאי החזקה מינימליים לעצורים, שלא יפגעו בכבודם ובריאותם.

ללא ספק, תנאיהם של העצורים, כפי שתוארו לעורכי הדין של המוקד, אינם עומדים בדרישות החוק. בנובמבר 1997 תיאר אחד העצורים את התנאים בהם נכלא בכלא אשקלון: בתא בן 2.5X3.5 מטרים, הוחזקו שישה עצורים. לעצורים לא ניתנו מיטות אלא מזרונים ישנים, קרועים ומעופפים. גם השמיכות היו קרועות, ישנות, מסריחות ורטובות. האסלה שבתא היתה מופרדת משטח התא שנועד ל"מגורים" במחיצה נמוכה, כך שהעצורים נאלצו לעשות את צרכיהם לעיני חבריהם. כיור לא היה בתא, והמים לשתייה ולרחיצת ידיים נמצאו בג'ריקנים המונחים על הרצפה. אור שמש לא חדר לתא, והאוויר הלך והתאפשר דרך חלונות מכוסים בלוחות מתכת מחוררים. לפח הזבל, שפונה מהתא אחת ליום, לא היה מכסה, וריחו עמד בתא כשהוא מצטרף לריחות הכבדים שעלו מהאסלה. בתא התרוצצו חרקים ותיקנים. בנוסף לכל אלה, לא קיבלו העצורים סכ"ם, ונאלצו לאכול בידיהם. הם קיבלו בגדים להחלפה וסחבה לייבוש התא אחת לשבוע, אך לא ניתנו להם לבנים להחלפה. בתנאים אלו חיים עצורים בארץ תקופות ממושכות. גם את הארוחות הם אוכלים בתא. לטיול מחוץ לתא אינם זוכים.

בתחום אחד הצליח המוקד לשפר את התנאים שתוארו, והוא התחום של מקלחת יומית. חוק המעצרים החדש והתקנות שתוקנו על פיו קובעות זכות בלתי מסויגת למקלחת יומית. בעקבות עתירות אסירים שהגיש המוקד לבתי המשפט

ג. איתורים

טבלת פניות לאיתור על פי חלוקה לאזורים ושנים נכון ליום 31.12.97:

שנה	שכס	טו"כ	רמאללה	י"ם בי"ל	חברון	גנין	יריחו	אחר	עזה	סה"כ
1988	2	--	32	24	10	--	3	--	--	103
1989	10	4	132	61	34	4	5	6	1	367
1990	5	9	101	37	7	2	3	2	2	224
1991	6	4	54	37	8	5	1	2	4	150
1992	5	1	36	36	1	1	--	1	3	109
1993	32	21	76	56	59	9	--	1	123	440
1994	45	42	102	98	218	9	1	1	181	992
1995	107	88	109	67	396	18	4	6	25	1376
1996	76	87	130	55	158	44	6	14	64	1332
1997	78	107	145	31	350	22	5	7	49	1161
סה"כ	366	363	917	502	1433	114	28	40	452	6254*

* מספר זה אינו מוחלט, שכן מי שאותר בעבר ויש פנייה חדשה בעניינו - מאותר בהמשך לאיתור הקודם.

ד. חוק השב"כ

עד היום פועל שירות הביטחון הכללי מבלי שפעולותיו - ואף עצם קיומו - מעוגנים בחוק. מזה מספר שנים עוסקים במשרד המשפטים בהכנת הצעת חוק, שתעגן בספר החוקים את קיומו של השב"כ, ושתסדיר את פעילותו. בניסוחים ראשוניים של הצעת החוק, הוכנס סעיף שעניינו היתר לחוקרי השב"כ להשתמש באמצעי לחץ כלפי הנחקרים. המוקד, יחד עם שאר ארגוני זכויות האדם, פעל רבות כדי לסלק מהצעת החוק את הסעיף הזה, המיועד להסדיר ולהתיר עינויים בחוק.

ואכן, כאשר הונחה הצעת חוק השב"כ על שולחן הכנסת ביום 23 בפברואר 1997, לא נכלל בה היתר לעינויים. גורמים במשרד המשפטים מסרו, כי ההוראה הוצאה מהצעת החוק, מתוך חשש שאם תופיע בו, יעכב הדבר את חקיקת החוק בשל המאבק שיתנהל כנגד הוראה זו. נאמר, כי ההוראה תוכנס לתיקון לפקודה למניעת טרור, תיקון שטרם הוגש לכנסת.

הוצאת ההיתר לעינויים מהצעת חוק השב"כ, היא הצלחה גדולה לארגוני זכויות האדם. עם זאת, ישנם בהצעה סעיפים בעייתיים אחרים. ההצעה מעניקה לשב"כ כוחות וסמכויות נרחבים ומטילה מגבלות חריפות על העברת מידע הנוגע לשירות. בסעיף 17 להצעה נקבע פטור מאחריות פלילית לעובד

השירות או אדם שפעל מטעם השירות, בנוגע למעשים "שעשה בתום לב ובאופן סביר במסגרת מילוי תפקידו ולשם מילוי". בימים אלו בוחנים ארגוני זכויות האדם את הצעת החוק, ושוקלים את תגובתם לה.